

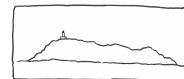
Insula anamorfozelor

versiunea lui Jean-Philippe Toussaint

traducere de Mădălina Brumă

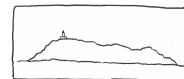
Pasiunea pentru adevărat sau pentru detestabilul concret trebuie să-l fi împins pe Alfred Bruyas — omonim perfect al lui Alfred Bruyas (de care, totuși, nu-l leagă niciun grad de rudenie) — să-mi facă mărturisirea că insula anamorfozelor își datora numele, nu unei oarecare metafore picturale ce ar fi dat frâu liber imaginației, ci unei degenerescențe morbide a vegetației care o locuia. Într-o zi, în iunie 1999, răsfoind *Borges și cele trei infinituri* de Alfred Bruyas (Fata Morgana, 1979) la Paris, în fermecătoarea și liniștita bibliotecă Forney, rue du Figuier, am dat cu ochii pentru prima oară de o mențiune despre *Insula anamorfozelor*, această nuvelă a lui Borges. Titlul nuvelei m-a intrigat dar nu i-am mai dat atenție decât după aproape un deceniu când, în vara anului 2007, mi-am adus aminte de aceasta în timp ce îmi puneam întrebări cu privire la perspectiva narativă, terminând de scris romanul *La Vérité sur Marie*. În această carte, naratorul descrie de două ori cu precizie scene la care nu a asistat. Relatarea se continuă în absența acestuia, ca și când scenele pe care le citim ar exista doar în imaginația naratorului. Tema dispariției fizice a naratorului din scenele relatate pune, în mod teoretic, problema persoanei a treia în literatură. Mi-am amintit atunci de nuvela lui Borges menționată de către Alfred Bruyas și am simțit nevoia să o citesc pentru a vedea dacă intră în rezonanță cu cartea pe care o scriam. Dar, spre marea mea uimire, nu am găsit nici urmă de cartea lui Alfred Bruyas *Borges și cele trei infinituri* (Fata Morgana, 1979). Se putea înțelege, fără îndoială, că era un exemplar greu de găsit sau chiar epuizat, dar descoperirea mea depășea această constatare : parcă nici nu ar fi existat vreodată, era ca și când singura sursă confirmând existența nuvelei *Insula anamorfozelor* de Borges ar fi fost ea însăși apocrifă.

Am vrut atunci să rămân cu inima împăcată și am mers să-l întâlnesc pe Alfred Bruyas. Știam ce legături avea cu Editura Minuit dar toate încercările în

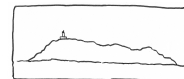
acest sens au fost în zadar. I-am trimis așadar un mesaj pe site-ul lui Internet, dar răspunsul primit vreo zece zile mai târziu n-a făcut decât să mă tulbure și mai mult. Alfred Bruyas mă înștiința că nu mai trăiește la Paris dar că era dispus să mă primească în Corsica, în locuința din Sasuelo unde se retrăsese de câțiva ani. Numele Sasuelo nu-mi era străin, îl pomenisem chiar eu în unul din romanele mele, credeam chiar că-l inventasem drept nume de substituție pentru satul Barcaggio (unde, detaliu care m-a tulburat, chiar scrisesem *La Vérité sur Marie*). Am acceptat invitația. În zilele următoare am luat avionul către Corsica pentru a-i face o vizită. Mă văd și acum foarte bine în taxiul care mă conducea la Sasuelo. Nu era încă patru după-amiaza însă lumina era atât de cenușie încât ziua părea deja sfârșită. Șoferul fusese nevoit să aprindă luminile de poziție și pornise ștergătoarele care rădeau parbrizul cu cauciucul lor scârțâind încet. Cam pe la jumătatea drumului, la ieșirea dintr-o curbă, aveam din nou vizibilitate iar Sasuelo s-a ivit în vale, sub ceață, la mai puțin de cinci kilometri în linie dreaptă, pe malul mării de un gri uniform. În dreptul satului se vedea și mica insulă cu conturul alungit și relieful stâncos răzleț detașat în largul golfului. Priveam prin geamul taxiului această insulă cufundată în ceață și eram convins în acel moment că era vorba de insula anamorfozelor.

Alfred Bruyas se simțea rău în ziua când l-am întâlnit. Mă primi în partea din spate a casei, în camera spațioasă unde lucra și care dădea spre o grădină mică. Era un bărbat de peste optzeci de ani, cu picioare fragile și brațe slabe, cu încheieturile numai os. Avea privirea intensă, atentă, iar ceva în ochii lui stinși gri-albaștri te copleșea. Persoana lui degaja o bună doză de irealitate, ca și când personajul de ficțiune pe care l-ar putea întruchipa — pe care cu toții l-am putea întruchipa — îl înlocuia încet-încet pe scriitorul care fusese. Era prudent, nu răspundea bucuros la întrebările mele, era confuz uneori, iar aceste *absențe* mi-au părut niște metafore ale colonizării năvalnice a persoanei lui de către ficțiune, ca și când viața reală se retrăgea din el precum valurile sau eclipsele, lăsând în fața mea un personaj de ficțiune pustiu, reticent și vulnerabil în același timp. Mă invită să mă așez în unul dintre cele două fotolii bleu turcoaz din camera

spațioasă a casei din Sasuelo și mă ascultă expunându-i scopul vizitei. După ce am terminat cu explicațiile, se gândi o clipă intens, aplecat înainte, imobil, cu mâinile împreunate sub bărbie, atitudine care îmi aminti fugitiv de tatăl meu, apoi îmi afirmă că, după părerea lui, în spatele persoanei a treia în literatură se ascund întotdeauna „euri”, la fel cum „eurile” ascund „ele” și „ei” omnipotenți. În mod paradoxal, s-ar putea chiar spune că, cu cât naratorii caută mai adânc în ei înșiși, cu cât se forțează a fi subiectivi și autentici, cu atât mai multe șanse au de a fi universali. Iată unul dintre marile paradoxuri ale literaturii, acela că universalitatea se regăsește mai adesea în particular decât în general. Sunteți de acord că în vise nu există niciodată persoana a treia, că este vorba întotdeauna doar de noi înșine. Nu-i așa? Mă întrebă săgetându-mă cu privirea, iar eu am dat din cap în tăcere, neștiind ce să răspund, căci aveam impresia că tot ce tocmai spusese erau chiar vorbele mele, ultima frază pe care o pronunțase fiind tocmai un citat exact al unei fraze din ultimul meu roman *La Vérité sur Marie*. Privindu-mă drept în ochi, îmi cită atunci, scandând fiecare cuvânt, celebra frază a lui Rimbaud : „Eu este un altul”, și continuă citatul din memorie cu o licărire de complicitate malițioasă : „Nu mă înșel : sunt martorul nașterii gândului meu : îl privesc, îl ascult.”

Când am vrut să aflu de la Alfred Bruyas mai multe detalii despre *Insula anamorfozelor*, acesta negă că el ar fi autorul sau că ar fi putut fi, într-un fel sau altul, instigatorul acesteia, și îmi aminti că eu evocasem cel dintâi această nuvelă în romanul meu *La Vérité sur Marie*. Dar v-am pregătit ceva, îmi spuse el, și se ridică cu greu pentru a merge să ia de pe masă o revistă literară pe care o scosese din biblioteca sa pentru mine (*Revista French Forum*, Volume 36, Number 1, Winter 2011). Conține un studiu foarte amănunțit legat de *La Vérité sur Marie*, îmi spuse el întinzându-mi revista. Autorul studiului, profesorul Ernstpeter Ruhe, a avut acces la ciorna cărții dumneavoastră și a observat că, într-o versiune timpurie a manuscrisului, cea care datează din iulie 2007, încă nu scriați că Borges însuși ar fi fost autorul nuvelei ci foloseați o formulare mult mai vagă: „*Insula anamorfozelor*, această nuvelă în care un scriitor borgesian — sublinierea

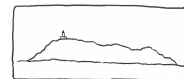

îmi aparține, spuse el — inventează persoana a treia în literatură”. Un scriitor borgesian, repetă acesta. Bănuiesc, continuă el răsând pe sub mustață, că acest scriitor borgesian s-ar fi putut numi Alfred Bruyas. Mă voi opri aici cu darea de seamă a acestei întâlniri. I-am promis lui Alfred Bruyas discreție totală în ce privește paternitatea literară a *Insulei anamorfozelor*. Aș adăuga doar atât : când ne-am luat la revedere, Alfred Bruyas mi-a făcut o ultimă confidență enigmatică : „dar să știți că, deși par mai real decât fictiv — precum majoritatea oamenilor pe care îi întâlnim în viață, de altfel —, nu înseamnă că nu vă pot minți sau că nu încerc, cel puțin, să vă induc în eroare”.

Întrevederea durase mai puțin de o oră. Îi cerusem taximetristului să mă aștepte în piața satului, de unde am zărit insula Sasuelo în depărtare, în ceață, când m-am urcat în mașină pentru a mă întoarce la aeroport. Plecând de la Alfred Bruyas în acea zi, dobândisem trei certitudini în legătura cu *Insula anamorfozelor*, fiecare dintre ele dând naștere unei infinități de posibilități și ipoteze distincte.

1) Autorul nuvelei, oricine ar fi — Borges însuși, potrivit legendei, Alfred Bruyas, cum bănuiam cu putere, sau eu însumi, cum tindea să subînțeleagă Alfred Bruyas — fusese inspirat de insula Sasuelo când a ales titlul nuvelei. În realitate, insula Sasuelo este un ostrov stâncos aproape deșertic de nici zece mii de hectare în Marea Liguriei, la circa o milă marină în largul satului Sasuelo.

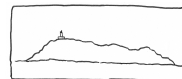
2) Anamorfoza din titlu este o momeală. Autorul nuvelei face de fapt aluzie la o anamorfoză botanică. Nimeni nu poate contesta faptul că apa mării este un factor nefavorabil pentru vegetație. Furtunile și valurile puternice, propulsând apa sărată la mare înălțime, smulg plantele tinere și erodează substratul astfel încât pe părțile costiere stâncile se golesc, se degradează și sfârșesc prin a se deșertifica. Potrivit lui Alfred Bruyas, și, în mod evident, nu l-aș putea contrazice pe această temă, orice explicație picturală care ar invoca, de

pildă, *Ambasadorii* lui Holbein sau analiza multiplicării punctelor de vedere, ar fi un eșec garantat și nu ar conduce decât pe căi fără ieșire.

3) Expresia sau formularea „scriitor care inventează persoana a treia în literatură” nu este decât un omagiu adus lui Borges. Formularea nu corespunde niciunei realități istorice : nu există în istoria literaturii o invenție a scrierii la persoana a treia, este total lipsit de sens. Este o simplă formulă poetică, o metaforă care se înscrie în logica jocurilor spiritului și a măiestriilor de scriitură proprie ficțiunilor borgesiene, construite din referințe bibliografice apocrife, din aparențe înșelătoare și iluzii, din geografie savantă și botanică imaginară.

Aceste trei certitudini sunt completate de o intuiție — mai neliniștitoare, mai amețitoare și poate mai anevoioasă —, aceea că sunt eu însumi Alfred Bruyas. El nu este, propriu zis, dublul meu, ci mai degrabă înlocuitorul meu, un fel de creație literară pe care am strecurat-o în acest text pentru a mă reprezenta. Prea multe indicii lasă de bănuț acest fapt : mențiunea Editurii Minuit, prezența satului Sasuelo și numeroasele ecouri îndepărtate și subliminale din *La Réticence*, casa din Barcaggio, unde ar fi avut loc întâlnirea cu Alfred Bruyas, casă în care chiar am locuit și aceeași unde chiar am scris o mare parte din *La Vérité sur Marie*. Alfred Bruyas este într-adevăr o proiecție pentru mine însumi, deși nu pare că am trăi în aceeași epocă. În timp ce ne aflăm acum în 2014, Alfred Bruyas, pe de altă parte, în ziua în care l-am întâlnit la Sasuelo, datorită unui fus temporal deviat — sau unei anagrame a numerelor —, se afla deja în 2041. În ziua întâlnirii noastre, eu aveam cinci zeci și șase de ani iar el avea opt zeci și trei (calculul este ușor de făcut căci, chiar dacă nu avem aceeași vârstă, suntem amândoi născuți în 1957). Dar dacă s-a putut produce miracolul de a face să coincidă astfel două prezenturi îndepărtate în timp și de a ne reuni pe amândoi la Sasuelo în acea zi, nu știința ar avea datoria de a-l dezlega, ci literatura. Căci eu, și doar eu în timpul scrierii cărții *La Vérité sur Marie*, în vara anului 2007, în locuința din Barcaggio, mi-am închipuit existența acestei nuvele apocrife de Borges, *Insula anamorfozelor*

— o nuvela așadar cu statutul literar unic și fără pereche, din câte știu, de a fi fost rescrisă de nenumărate ori, fără să fi fost vreodată scrisă în prealabil.